

At være eller ikke være – en afhandling eller sig selv

Katherine Harrison: *Discursive skin: entanglements of gender, discourse and technology*, Linköpings Universitet, Linköping 2010 (202 sidor)

Ulrica Engdahl: *Att vara som/den 'en' är: en etisk diskussion om begreppet rättvisa, erkännande och identitet i en trans*kontext*, Linköpings Universitet, Linköping 2010 (312 sidor)

TEMA GENUS PÅ Linköping Universitet er et kraftcenter indenfor nordisk og europæisk kønsforskning, en udklækningsanstalt for originale ph.d.-afhandlinger, der er helt i front med de seneste udviklinger indenfor felter som køn og teknologi, transteori, sundhedsvidenskab, museologi og feministisk filosofi. Centeret er et bemærkelsesværdigt frugtbart miljø, hvis resultater bl.a. udmøntes i en lind strøm af iderige og ofte banebrydende arbejder. Her skal ses på to ph.d.-afhandlinger, begge forsvaret i fjor og begge en demonstration af vilje, mod og evne til nytænkning; men desværre også af at kvaliteten for afhandlinger fra Linköping ikke er konsistent.

Katherine Harrisons tekstsamling om ”diskursiv hud” – fantastisk prydet med af et forstørret foto af et stykke af forskerens egen hud – rummer en række uhyre spændende tværvideenskabelige anslag, men er også et uhyrligt ufærdigt produkt. Det består af fire artikler og en længere såkaldt ”kappa”, et begreb, der aldrig forkla-

Recension: At være eller ikke være

res (jeg kender det kun som bogstavet "k" i det græske alfabet), men som jeg formoder skal fungere som ett slags metodisk-teoretisk ramme.

Artiklerne er interessante fortolkningsansatser af vidt forskellige genstandsfelter som feministisk og anden-generationscyberpunk, in/fertilitetsblogge og WHO:s (World Health Organization) retningslinjer for navngivning af nye farmaceutiske produkter. Sidstnævnte er udarbejdet i forbindelse med forfatterens årelange ansættelse i et britisk bioteknologisk firma, hvilket giver hende også et interessant insidertperspektiv på navngivningsprocessen, hvor de konkrete kroppe i stigende grad forsvinder. I alle tre tilfælde undersøges forhold mellem kroppe, teknologi og diskurser og deres "intra-aktion", og alle tekster rummer kritiske undersøgelser af produktion og reproduktion af kropslige normer i bio- og teknovidenskabens tidsalder. Et overordnet perspektiv er teknologiens rolle i aktuelle identitetskonstruktioner for at vise, at kropslige normer er socialhistorisk betinget.

Forskningsspørgsmålene ligger i klar forlængelse af især Donna Haraways teknovidenskabelige studier og betoning af al videns situationerethed. Desværre består fremstillingen mest af teoretiske brokker og vulgærfoucaultianske klicheer om at "denaturalisere diskurser" og "afsløre" deres betingethed af magt og viden. Og selve analyserne er spekulative, ufærdige, i visse tilfælde primitive og i næsten alle forudsigelige.

Svagest er Harrisons litteraturlæsning, der på traditionel andenbølge-feministisk vis i den kendte "images-of-women"-tradition ud fra begrænset materiale undersøger, hvordan cyberpunk fremstiller køn. Hun konkluderer, at førstebølgecyberpunkten reproducerede overseksualiserede kvindeklicheer og gentog koblinger mellem teknologi og mænd, mens kvinder tenderer til at blive ekstremt krops-

liggjorte. En andengenerationsnovelle af C.J. Dorsey, (*Learning about machine sex*) fortæller en mere interessant, (eller i hvert fald mere politisk korrekt) historie om en utiltrækkende kvindelig computernørd. Harrisons konkluderende indsigt om Dorseys novelle er sympatisk, men også mildest talt banal: "Having read it many times, and been initially frustrated by being unable to take away any simple message, I've come to recognise that this is perhaps the strength of this text" (131). "Erkendelsen" af at en teksts styrke kan ligge i at den ikke udsiger et enkelt budskab, er svær at være uenig i. Men er dette litteraturvidenskab på ph.d.-niveau?

Undersøgelsen af weblogkommunikation blandt kvinder, der har problemer med at blive gravide, er mere stringent. Harrison situerer (we)bloggen i den selvbiografiske dagbogstradition og viser, hvordan mediet genererer nye forbindelseslinjer og producerer nye og uforudsigelige former for vidensdannelse og vidensdeling, der udfordrer traditionelle og hierarkiske informationskanaler som de gængse medicinske: "This 'translation' of the medical discourse facilitated by the format and style of the blogs helps the women to 'reclaim' their bodies during a difficult transitional period in their lives" (152). Teknologien skaber et forum for at bearbejde vanskelige somatiske og psykiske udfordringer og muliggør dannelsen af nye interessefællesskaber på tværs af fysiske afstande. Denne type netværk har potentialer til at skabe nye og uforudsigelige politiske alliancer og platforme.

Diskursdefinitionen er et påtrængende metodisk problem, og forholdet mellem subjekt, krop og diskurs forbliver uafklaret. På s. 91 synes diskursbegrebet forlenet med en gådefuld metafysisk status i udsagnet: "If discourse marks the limit of what we can know about our bodies then anything that influences those discourses plays a role in the reproduction of bodily norms". Hvis der er tale om et dis-

Recension: At være eller ikke være

kursbegreb i Michel Foucaults forstand, synes det ejendommeligt at det på den måde isoleres fra både bevidsthed ("know"), subjekt ("we") og krop ("our bodies"). For Foucault findes der næppe noget subjekt, der kan producere viden om krop tilsyneladende "udenom" diskursen, men både subjekt, krop og viden er uløseligt betinget af og produceret af og gennem diskurser. Diskursen som "grænse" ("limit") fremstår ganske uforklaret. Det teoretiske essays kobling mellem Judith Butlers begreb om "det abjekte" og medieteoritikerens Friedrich Kittlers begreb om "hvid lyd" er suggestivt, men uudviklet og forbliver således blot en spekulation om en potentielt interessant analogidannelse.

Harrisons fortolkningsansatser integreres ikke i en egentlig teoretisk ramme og resulterer ikke i en fortløbende fremstilling. Manglen på progression og logisk argumentation besværges gennem påkaldelse af "polyfone perspektiver", og resultatet er et sammenrod af fragmenter med en uhyggelig ophobning af gentagelser. Teksten er ekstremt uøkonomisk og uorganisk, og forfatterens selvdeklarerede status som "ordelsker" ("lover of words", s. 47) giver sig ikke udslag i en læsbar tekst. Kærligheden synes ulykkelig, for de samme få pointer og uoverraskende konklusioner udspiles og gentages i en evindelighed. "Discursive skin" er næppe nogen afhandling og slet ikke nogen bog. Den peger overordnet på potentielle farer ved at konstruere en ph.d.-afhandling af en samling artikler.

Hvor den mangelfulde redigering i Harrisons tilfælde har katastrofale konsekvenser, er den blot et irritationsmoment i Ulrica Engdahls helt anderledes solide og substantielle afhandling. En svaghed er at de samme transcitater gentages og genbruges alt for mange gange, men afhandlingen er i øvrigt samvittighedsfuld og informativ. Engdahls bestræbelse er at fremskrive en "transetik", og hun er ikke bange for at applicere generelle etiske teoridannelser

på konkrete politiske problemstillinger for transpersoner her og nu – altså Sverige 2010. Dette er i mine øjne en af afhandlingens helt store forcer.

Afhandlingen er en dybt forpligtet bestræbelse på at kortlægge og arbejde for begreberne retfærdighed, anerkendelse (erkännande) og identitet i en transkontekst. I modsætning til Harrison går Engdahl systematisk og reflekteret frem, fremstiller sin teoretiske horisont og sit transteoretiske materiale. Bogens bedste afsnit er måske Kapitel to, der præcist fremlægger den aktuelle politiske situation på feltet med de forskellige betænkninger og rapporter og diverse transorganisationers responser. De øvrige kapitler skitserer Iris Youngs retfærdighedsbegreb, Nancy Frasers statusbegreb og Axel Honneths anerkendelsesbegreb, og disse bringes alle i produktiv anvendelse på konkrete transspørgsmål.

Engdahl leverer fine og konkrete handlingsanvisninger f.eks. i forhold til det problematiske steriliseringskrav som betingelse for kønsskifte samt den unødvendige praksis med at koble medicinsk (hormonelt og/eller kirurgisk) kønsskifte til juridisk, samfundsadministrativt kønsskifte. Det juridiske kunne gøres uafhængigt af det medicinske, hvilket ville muliggøre evt. fortrydelse, ligesom det ville lette tilværelsen for transseksuelle teenagere, der er for unge til medicinsk kønsskifte. Endvidere drøfter hun fordele og ulemper ved en mulig indføring af en tredje kønskategori for genderqueer'e eller transpersoner, der ikke ønsker at definere sig indenfor det traditionelle binære oppositionspar. Afhandlingen er et eksempel på fin, relevant forskning med oplagt anvendelsespotentialer i en aktuell politisk virkelighed. Endvidere er den uhyre sprogligt sensitiv og særdeles opmærksom på ords politiske ladninger og definitioners krænkende potentialer.

Også denne afhandling rummer en række metodiske problemer,

Recension: At være eller ikke være

men de er på et avanceret niveau. Et centralt uafklaret spørgsmål er subjektbegrebet, som egentlig antydes allerede i titlen "Att vara som/den 'en' är". Engdahl redegør fint for forskelle mellem Fraser, Honneth og Young, og hun har en sofistikeret forståelse for post-konstruktivistiske standpunkter, der plæderer for "strategisk essentialisme" og for en grundlæggende respekt for individuelt oplevede erfaringer af "sandhed" og "autenticitet" omkring selvet.

Det går først galt, når Engdahl inddrager Judith Butler. Butlers subjektbegreb, som er dels psykoanalytisk dels foucaultiansk, er mere komplekst end de øvrige teoretikeres, og selve talen om et sandt, autentisk selv, der kan og bør anerkendes, er ikke blot utopisk, men nok en fundamental umulighed i et butlersk univers, hvor subjektet er et altid foreløbigt produkt af fortløbende produktive underkastelsesprocesser. Butlers begreb om "livability" bliver forfladiget i Engdahls fortolkning: "Jag tolkar det som detsamma som möjligheten att vara som/den en är, utan anpassning eller begränsning för att erkännas och inkluderas" (213). Subjektet er jo netop et produkt af løbende "tilpasninger" eller "produktive begrænsninger" om man vil jf. også ordets etymologi, som peger på "underkastet".

Som skygge til problemet med at bringe Nancy Frasers sociologiske subjektbegreb i dialog med Judith Butlers lacanianske spørger den ældre uforenelighed mellem Jürgen Habermas' utopi om kommunikativ handling mellem autonome subjekter og Michel Foucaults radikale dekonstruktion af selve subjektet som et produkt af magt og viden, men disse grundlæggende forskelle i forskningstraditioner kommer Engdahl ikke ind på.

Engdahl gør sig derimod skyldig i en vis naivitet, når hun hævder: "Den interna anpassningen resulterar i en förvanskning av den personliga identiteten, vilket innebär att det blir omöjligt att ge sig tillkänna som/den hen är. Samtidigt är det svårt att ge sig

utan tillgängliga begriplighetsnormer, vilket medför en nödvändighet till anpassning för att alls kunna ge sig till känna” (s. 214). En psykoanalytisk eller sågar sociologisk forståelse ville nok hævde, at Engdahl herved blot har beskrevet socialisationsprocessens grundvilkår overhovedet! I hvert fald er Butlers begreb om ”liveability” helt misforstået: ”Att livet inte är levbart innebär att en person lever ett annat liv, ett liv i anpassning och kompromiss” (214). Butler argumenterer på et mere fundamentalt niveau og ville sandsynligvis hævde, at alt liv er et ”kompromiss”. Man behøver ikke synes det samme som Judith Butler, men en afhandling er nødt til at have øje for at forskellige teoretikere bruger begreber i vidt forskellige betydninger.

For det andet er afhandlingen overforsigtig i sin omgang med transdiskurserne, som udlægges og repeteres som om de var vanskelige, men overordentligt indsigtfulde orakelsvar, som hun så fortolker for læserne. Faktisk er der tale om yderst tilgængelige og letforståelige udsagn, som næsten fetichistisk tillægges en nærmest ”hellig” sandhedsværdi. Dette er sympatisk. Transpersoners udsagn har i årtier været ignoreret eller blot reduceret til symptomer. Men Engdahl går i den anden grøft. I sin bestræbelse på at være genstandssensitiv bliver hun ofte repetitiv og i visse tilfælde naiv.

Uforvarende bliver hun tillige skyldig i en objektivering af transstemmer, når hun igen og igen fremhæver de samme citater af en enkelt transteoretiker som Jamison Green og gør ham til udtryk for ”transstemmen”. Hun forfalder til – en ganske vist idealiserende – symptomallæsning, hvilket også kommer til udtryk i hendes uheldige og suspekterede brug af entalsformer omkring ”det transbiografiske og det transpolitiske talet”. Såvel transpolitik som transbiografier består af en rig mangfoldighed af stemmer, der absolut ikke kan (eller skal!) homogeniseres.

Recension: At være eller ikke være

Naturligvis kan der fremlæses visse generelle erfaringer og problematikker, men dette kræver for det første en orientering i et meget større tekstfelt og for det andet en større opmærksomhed for indbyrdes forskelle, konflikter og diskussioner. Transteoretikeren Sandy Stone, der her reduceres til citatleverandør, udviser meget større mod i sit nu klassiske essay "The empire strikes back", der rummer en langt mere polemisk og dekonstruktiv diskussion af transnarrative klicheer og identitetspolitiske smertepunkter. Hvor Stones over tyve år gamle manifest forbliver en varm kartoffel, leverer Engdahl forsigtigt krydrede lunkne pomfritter i politisk korrekt offersovs.

I sin iver for at om ikke "frelse", så i hvert fald hjælp konkrete transpersoner i konkrete livssituationer kommer Engdahl ufrivilligt til at objektivere "transtalen". Ligesom svært forenelige teoretiske positioner tenderes til at homogeniseres, synes også tekstkommentarerne til forskellige transstemmer (hvor også alt for få kommer til orde), at reducere dem til udtryk for "det samme". Heller ikke dilemmaet mellem forskellige former for "usynlighed" og det vilkår altid at blive "læst" (altså gransket for hvilket køn eller hvilken køns-historie en krop indebærer), som en del transpersoner udsættes for, overfor ønsket om "usynlighed" og "anonymitet" (at efter eget valg til tider at kunne glide ind i mængden) synes helt forstået. At "usynlighed" både kan være et uopnåeligt privilegium og et påtrængende problem (en gammel problemstilling som en del homoseksuelle og queer personer sikkert også kan genkende) er en kompleksitet, af-handlingen ikke rigtig får skrevet frem.

Engdahl har fint og præcist blik for modsætninger mellem forskellige politiske svenske interesseorganisationer, hvis synspunkter hun gengiver grundigt og loyalt, men hun beskæftiger sig meget lidt med de overordnede, konkrete og veldokumenterede

DAG HEEDE

”grænsekrige” (”border wars”) mellem f.eks. transseksuelle (medicinsk forandrede personer) på den ene side og på den anden transkønnede eller ”genderqueer”, der ikke eller kun delvist har forandret deres kroppe. En sådan diskussion kunne have bragt lidt mere dynamik og kompleksitet ind i de etiske diskussioner, der til tider får et lidt idealistisk præg. Men trods overpolitisk korrekthed og et manglende mod til at konfrontere vigtige transteoretiske smerte- og konfliktpunkter har Engdahl leveret en ikke bare sympatisk, men også særdeles brugbar afhandling, der rammer lige i øjet på aktuelle politiske problematikker.

DAG HEEDE, SYDDANSK UNIVERSITET